

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та туризму

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ДУБОВИК ІЛЛЯ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 330.341.1

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ АГРОБІЗНЕСУ**

051 “Економіка”

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. В. Дубовик

Керівник роботи
ШВЕЦЬ Тетяна Василівна
к. е. н., доцент

Житомир – 2023

АНОТАЦІЯ

Дубовик І. В. Забезпечення ефективності діяльності підприємств сфери агробізнесу. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю 051 – Економіка. – Поліський національний університет, 2022.

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-методичні основи забезпечення ефективності інноваційної діяльності підприємств сфери аграрного бізнесу. Розглянуто сутність понять “інновація”, “інноваційна діяльність”. Вивчено методичні підходи які використовуються для оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства. Проведено аналіз й оцінку ефективності інноваційної діяльності підприємства. Визначено напрями підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства у сфері біологічних інновацій.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, економічна ефективність, інноваційний розвиток, органічна технологія виробництва.

SUMMARY

Dubovik I. V. Ensuring the efficiency of agribusiness enterprises. – Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualifying work for a master's degree in specialty 051 – Economics. – Polissia National University, 2023.

The theoretical and methodological foundations of ensuring the effectiveness of innovative activities of enterprises in the field of agrarian business are considered in the qualification work. The essence of the concept of "innovation" and "innovative activity" has been considered. The methodical approaches used to evaluate the efficiency of the enterprise's innovative activity have been studied. The analysis and evaluation of the efficiency of the innovative activity of the enterprise was carried out. The directions for increasing the efficiency of the enterprise's innovative activity in the field of biological innovations have been determined.

Keywords: innovation, innovative activity, economic efficiency, innovative development, organic production technology.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ АГРОБІЗНЕСУ	7
Висновки до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСП “НАДІЯ”	17
Висновки до розділу 2.....	24
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ АГРОБІЗНЕСУ.....	25
Висновки до розділу 3.....	33
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ.....	40

ОСНОВНА ЧАСТИНА

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним з пріоритетних напрямів розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств у стратегічній перспективі, забезпечення їх конкурентних переваг, масштабування бізнесу є інноваційна діяльність. Розробка та впровадження інновацій в діяльність суб'єктів підприємництва сприяє швидкій комерціалізацію наукових досягнень, які покликані забезпечити для аграрних підприємства неабиякі конкурентні переваги. З огляду на вище зазначене обрана тематика є актуальною не лише з теоретично, але й з практичної точки зору.

Проблеми оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств розглядаються в роботах багатьох вітчизняних авторів: В. Василенка, В. Шматька, Н. Краснокутської, В. Матросової, П. Харіва, О. Собко, І. Цигилика, Л. І. Федулова. На думку авторів, економічна оцінка ефективності інноваційної діяльності включає: вибір й обґрунтування стратегічного напрямку досліджень, визначення критеріїв і показників оцінки, оцінка впливу ефективності інноваційної діяльності на ефективність діяльності підприємства, вибір ефективного методу здійснення оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств [25].

Мета й завдання кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є аналіз інноваційної діяльності та оцінка ефективності впровадження інновацій на підприємствах аграрного бізнесу.

Виходячи з мети дослідження, вирішувалися наступні завдання:

- розглянути теоретико-методичні основи дослідження ефективності інноваційної діяльності підприємств;
- здійснити аналіз й оцінку ефективності інноваційної діяльності сільськогосподарського підприємства;
- визначити напрями підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства;

➤ здійснити економічне обґрунтування доцільності впровадження інновацій в умовах ПОСП “Надія”.

Об’єктом дослідження є процес забезпечення ефективності інноваційної діяльності ПОСП “Надія”. **Предметом** дослідження є теоретичні та практичні аспекти забезпечення ефективності інновацій підприємств сфери аграрного бізнесу.

Методи дослідження. Методичною основою дослідження є провідні теоретико-прикладні праці провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчали різні аспекти інноваційного розвитку підприємств, інноваційного потенціалу та управління інноваційною діяльністю. Під час написання кваліфікаційної роботи, з метою вирішення всіх поставлених завдань використано ряд методів наукових досліджень. Так, вивчення теоретичних аспектів забезпечення ефективності інноваційної діяльності підприємств, зокрема, з’ясування сутності понять “інновація”, “інноваційна діяльність”, формування висновків та узагальнень використано *абстрактно-логічний* метод. За допомогою аналітичного методу було проаналізовано загальний фінансово-економічний стан ПОСП “Надія” та стан інноваційної діяльності агроформування. Оцінку ефективності використання підприємством кожного з елементів інноваційного потенціалу здійснювалася з використанням *методу балів*. Обґрунтування доцільності втілення інноваційної моделі розвитку ПОСП “Надія” здійснено за допомогою *розрахунково-конструктивного методу*. Розрахунок ефекту від впровадження запропонованих інноваційних заходів за допомогою *методу прогнозування*.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Наукові читання – 2023: зб. наук. праць за результатами науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та молодих вчених молодих вчених ННІ менеджменту, бізнесу і права Поліського національного університету на тему – Теоретико-методичні основи забезпечення ефективності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств; Фінансове забезпечення економіки : матеріали VII науково-практичної студентської конференції

(07 червня 2023 р.) на тему – Оцінка **ефективності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств.**

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можна використати для оцінювання ефективності інноваційної діяльності, формування та удосконалення інноваційної стратегії підприємств сфери аграрного бізнесу.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, бібліографії та додатків. Основний зміст викладено на 33 сторінках комп'ютерного тексту. У роботі розміщено 12 таблиць та 2 рисунки. Бібліографія налічує 33 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ АГРОБІЗНЕСУ

В економічній науці існують різні погляди щодо визначення сутності поняття “інновація”. В економічному словнику зазначається, що термін “інновація” (innovation – англ.) утворено з двох слів: латинського “новація” та англійського префікса “ін”, який означає “в”, “введення”. У дослівному перекладі з англійської це означає “новизна, нововведення” [11, с. 116]. Вперше термін “інновація” ввів у 1939 р. австрійський економіст, засновник класичної теорії інновацій, Й. А. Шумпетер у своїй праці “Економічні цикли”. За його визначенням “інновація” означає “втілення наукового відкриття, технологічного винаходу в новій технології або новому виді виробу” [31, с. 25].

На думку іншого науковця Б. Санто, “інновація” – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів сприяє створенню кращих за своїми якостями виробів, технологій та дає прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід [20, с. 56]. Тобто науковець закладає в сутність процесу імплементації інновацій економічних ефект від їх впровадження та прогресивну роль в цілому.

Вітчизняні економісти В. О. Василенко та В. Г. Шматько зазначають, що “інновація представляє собою нововведення, в основі якого науково-технічний прогрес, ключова роль в якому належить покращенні основних фондів та технологій, а також, удосконалювання управління економічною діяльністю підприємства” [6, с. 9]. В. Апопій, Ю. Хом’як вважають, що “інновація – це процес, спрямований на створення, виробництво, розвиток та якісне удосконалення нових видів виробів, технологій, організаційних форм та їх впровадження у практичне застосування з метою отримання економічного ефекту та забезпечення ринкового успіху підприємства чи організації [1, с. 24]”.

Отже, дослідники вважають, що ключову роль в процесі впровадження інновацій належить першість в виробництві інноваційних товарів та послуг, що

сприяють отриманню конкурентних переваг компаній, які функціонують на інноваційних засадах. Науковці трактують поняття “інновації” як систему, зміну, процес чи результат впровадження. З огляду на вище зазначене доцільно під “інновацією” розуміти: – результат винахідництва; – процес якісних змін; – інструмент для створення нових можливостей.

Кращому розумінню сутності поняття “інновації” сприятиме дослідження класифікації інновацій. Так, зокрема, класик інноваційної теорії Й. Шумпетер в своїй науковій праці “Теорія економічного розвитку» розрізняє наступні типи інновацій: продуктову, процесну (технологічну), сировинну, організаційну та збутову [31, с. 25]. Український вчений П. Т. Саблук пропонує більш ширшу класифікацію, представлену на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Класифікація інновацій

Джерело: адаптовано [21, с. 8]

Одним з головних чинників розвитку підприємства у довгостроковому періоді є саме його інноваційна діяльність. Саме тому, теоретико-методичним

та практичним аспектам інноваційної діяльності підприємств присвячені праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених, зокрема: Л. Антонюк, Ю. Бажала, П. Бубенка, І. Бузько, Т. В. Майорової, О.О. Захаркіна, Т. О. Скрипка, Н. В. Краснокутської, Б. Санто, Н. Чухрай та ін. Доцільно розглянути підходи до визначення суті поняття “інноваційна діяльність”, які пропонують вітчизняні дослідники (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до поняття “інноваційна діяльність”

Автори	Суть поняття
О. О. Захаркін [12, с. 274]	Автор в основі розуміння сутності виокремлює діяльність, основним спрямуванням якої є розробка та доведення до споживача нових або вдосконалених видів продукції, технологій, послуг. Крім того, науковець до інноваційної діяльності відносить різновекторні управлінські рішення, зокрема адміністративні, виробничі, комерційні тощо
Т. О. Скрипка [22, с. 23]	Дослідник робить акцент на трансформації результатів наукових досліджень та конструкторських розробок у новий продукт, удосконалений технологічний процес чи новий підхід до послуг. Важливим аспектом цієї діяльності є комерціалізація наукових розробок на основі виробництва на ринок абсолютно нових товарів і послуг.
Б. Язлюк, А. Бутов, В. Костецький [33, с. 53]	Науковці в основі трактування сутності поняття інноваційна діяльність зосереджують увагу на імплементації результатів наукових розробок власне за для розширення й оновлення номенклатури продукції, покращання її якості, удосконалення технології виробництва. Всі вищеперераховані заходи покликані забезпеченню конкурентних переваг як внутрішньому так і на зовнішньому ринках
М. П. Денисенко, Я. В. Риженко [8, с. 11]	Автори розуміють таку діяльність, яка спрямована на якісну зміну від впровадження наукових досліджень, інноваційних розробок, а також винаходів та відкриттів які трансформуються у новий продукт, або новий технологічний процес, що впроваджуються у виробничий процес.
Н. В. Краснокутська [14, с. 76]	Дослідниця особливий акцент робить на діяльності колективу в цілому, яка зорієнтована на безпосередню імплементацію наукових ідей та технічних розробок, результатом яких є їх практичне застосування та отримання інноваційного продукту, реалізація його на ринку. Основана мета такої дальності вбачається задоволення суспільних потреб та забезпечення власне конкурентних переваг.

Джерело: розроблено на основі [8; 12; 14; 22; 33]

Тобто під інноваційною діяльністю варто розуміти творчий, безперервний процес імплементації підприємницьких ідей в конкретний інноваційний продукт, технологію або послугу, спрямована на забезпеченню конкурентних

переваг підприємницьких структур як внутрішньому так і на зовнішньому ринках [18, с. 76].

Отже, представлений аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з дослідження сутності поняття інноваційна діяльність, робить можливим проведення деяких узагальнень: – наразі не існує єдиних підходів до розуміння сутності цього поняття внаслідок його багатовекторності; – може використовуватися на різних рівнях (продукт, технологічний процес, управлінські рішення тощо); – сприяє забезпеченню комерціалізації наукових досліджень та отриманню конкурентних переваг.

Дослідження різних підходів до сутності інноваційної діяльності дозволили констатувати, що інноваційна діяльність може включати як всі етапи інноваційного процесу, так і бути його частиною або можлива певна комбінація етапів [29, с. 250]. З урахуванням розглянутого вище пропонується наступне визначення такої діяльності: інноваційна діяльність підприємства – це діяльність на засадах системності, зорієнтована на розробку та впровадження в господарську діяльність суб'єктів господарювання інновацій з метою комерціалізації наукових розробок та забезпечення актуальності та подальшого розвитку підприємств.

Метою інноваційної діяльності підприємства є випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг орієнтованих на задоволення потреб суспільства. Саме відповідність створених підприємством інноваційних товарів запитам споживачів буде сприяти їх ефективній реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках. Процес досягнення мети інноваційної діяльності на підприємстві потребує вирішення відповідних завдань. Через відсутність в літературі конкретизації завдань інноваційної діяльності, варто спробувати виділити їх за окремими складовими мети інноваційної діяльності (табл. 1.2).

Цілі інноваційної діяльності підприємства, варто розглядати у трьох контекстах:

– ринкового виміру – створення пропозиції інновацій, пов'язаних з наявними та потенційними потребами і розв'язанням проблем клієнтів;

- виміру самого підприємства – забезпечення відповідного рівня прибутковості у довгостроковому плані;
- соціально-етичного виміру – гармонізація, узгодження діяльності підприємства у мінливому середовищі з урахуванням потреб суспільства [28, с. 198].

Таблиця 1.2

Мета і завдання інноваційної діяльності підприємства

Мета	Завдання
Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства і зміцнення його ринкових позицій	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз потреб ринку в нових товарах (роботах, послугах) і генерування ідей таких товарів (робіт, послуг); – розробка або залучення інновацій, здатних задовольнити потреби ринку; – випуск дослідного зразка та оцінка його відповідності вимогам ринку та можливостям підприємства; – доробка дослідного зразка і запуск виробу у виробництво; – моніторинг зміни вимог ринку до товару, що випускається.
Забезпечення розвитку підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – прийняття рішень щодо перерозподілу зусиль між функціонуванням і розвитком; – формування портфеля інновацій, вибір динаміки їх реалізації і використання наявного арсеналу способів і методів активізації потоку інновацій; – визначення технології реалізації інновацій та створення ефективних інноваційних проектів і програм.
Отримання економічного та/або іншого ефекту	<ul style="list-style-type: none"> – своєчасний вихід на ринок з інноваційним продуктом; – розширення ринків збуту підприємства завдяки інноваційній продукції (роботам, послугам); – урахування екологічних, соціальних та інших вимог суспільства до інноваційної продукції (робіт, послуг).

Джерело: власні дослідження.

Існує цілий ряд чинників, що стримують здійснення інноваційної діяльності на підприємстві або сприяють їй. Аналіз таких чинників та вміння знайти важелі впливу на них (якщо такий вплив з боку підприємства можливий) дає змогу здійснювати ефективне управління інноваційною діяльністю. Чинники, які впливають на інноваційну діяльність підприємств: політичні, правові, економічні, технологічні, організаційно-управлінські, інформаційно-комунікативні, науково-технічні, соціально-психологічні, екологічні та культурні [7, с. 108].

В процесі здійснення інноваційної діяльності важливим є розуміння етапів її здійснення. Кожен етап являє собою важливий елемент досягнення

стратегічних цілей організації та отримання конкретного результату (Додаток А).

Логічна послідовність впровадження інноваційної діяльності матиме позитивний результат у випадку дотримання взаємодії усіх зацікавлених в цьому процесі. З огляду на зовнішні виклики наразі особливого набуває взаємодія таких етапів як маркетинг, виробництво, отримання прибутків, які беруть безпосередньо участь в організації та забезпеченні інноваційної діяльності.

Отже, на сучасному етапі інновації є невід'ємною та важливою складовою ведення бізнесу, що забезпечують комерціалізацію наукових розробок, сприяють підвищенню конкурентоспроможності, як підприємства в цілому, так і його продукції, зокрема, сприяють покращенню фінансово-економічних результатів діяльності підприємства. Інноваційна діяльність – це діяльність на засадах системності, зорієнтована на розробку та впровадження в господарську діяльність суб'єктів господарювання інновацій з метою комерціалізації наукових розробок та забезпечення актуальності та подальшого розвитку підприємств.

Оцінка ефективності інноваційної діяльності є важливою складовою процесу прийняття управлінських рішень щодо інновацій на підприємстві. Результативні показники здійснення інноваційної діяльності дозволяють обґрунтувати перспективні напрями розвитку підприємства, зорієнтовані на забезпечення його конкурентних переваг [7]. Дієвість такої оцінки, її різносторонність визначає правильність вибору стратегії та здійснення тактики управління інноваційною діяльністю.

Детальне вивчення науково-практичних розвідок щодо оцінки ефективності інноваційної діяльності сприяло виокремленню декількох методичних підходів. Перший підхід ґрунтується на поєднанні ефективності інноваційної діяльності підприємства та ефективності його інноваційних проектів. В основі другого підходу обґрунтування дієвості інноваційної діяльності в контексті результативності вкладання інвестицій в інновації.

Третій підхід визначає визначення ефективності інноваційної діяльності підприємства за трьома напрямками: науково-інформаційним рівнем підприємства; технічним рівнем та техніко-економічною ефективністю інноваційних проектів [25].

Кожен з вище зазначених підходів до оцінки ефективності інноваційної діяльності орієнтується на визначення певного переліку показників. Дослідники пропонують визначати економічну ефективність інноваційної діяльності за допомогою таких показників: інтегральний ефект, індекс рентабельності інновацій, норма рентабельності (внутрішня норма доходності), період (термін) окупності [27] (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Показники оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності

Показник	Методика розрахунку
Інтегральний ефект ($E_{\text{інт}}$)	$E_{\text{інт}} = \sum_{t=0}^{T_p} (P_t - B_t) \times a_t, \quad (1)$ <p>де $E_{\text{інт}}$ – інтегральний ефект; T_p – розрахунковий рік; P_t – результат у t-й рік, грош. од.; B_t – інноваційні витрати в t-й рік, грош. од.; a_t – коефіцієнт дисконтування, %</p>
Індекс рентабельності інновацій (J_r)	$J_r = \frac{\sum_{t=0}^{T_p} D_t \times a_t}{\sum_{t=0}^{T_p} K_t \times a_t}, \quad (2)$ <p>де J_r – індекс рентабельності інновацій; D_t – дохід у період t, грош. од.; K_t – розмір інвестицій в інновації в період t, грош. од.</p>
Норма рентабельності (E_p)	$E_p = D + \frac{a \times (N - D)}{n - p}, \quad (3)$ <p>де E_p – норма рентабельності; P – величина ставки дисконту, за якої $E_{\text{інт}}$ є позитивним, %; N – величина ставки дисконту, за якої $E_{\text{інт}}$ є негативним, %; n – величина позитивного $E_{\text{інт}}$ за величини ставки дисконту N, грош. од.; p – величина негативного $E_{\text{інт}}$ за величини ставки дисконту P, грош. од.</p>
Період (термін) окупності (T_o)	$T_o = \frac{K}{D}, \quad (4)$ <p>де, T_o – період (термін) окупності; K – первісні інвестиції в інновації, грош. од.; D – щорічні грошові доходи, грош. од.</p>

Джерело: адаптовано [27, с. 110]

Важливим також є доповнення кількісної оцінки ефективності інноваційних проектів якісною, яка полягає у визначенні ступеня відповідності

інноваційного проекту цілям підприємства. При якісній оцінці ефективності інноваційних проектів з числа наявних альтернатив обирається та, яка максимально наближує підприємство до досягнення поставленої мети. Таким чином оцінюється стратегічна ефективність інноваційної діяльності з точки зору отримання довгострокових ринкових переваг [4, с. 153].

В якості інтегрального показник, який характеризує ефективність інноваційної діяльності підприємства, дослідники, спираючись на рекомендації Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), пропонують використовувати коефіцієнт фактичної результативності роботи (r):

$$r = \frac{R_c}{\sum_{i=1}^n Q_i - \sum_{i=1}^n (H_{i+1} - H_i)}, \quad (5)$$

де R_c – сумарні витрати на завершені роботи, що прийняті (рекомендовані) до освоєння в серійному виробництві, грош. од.; Q_i – фактичні витрати на НДДКР за i -й рік, грош. од.; N – кількість років періоду, що аналізується; H_i (H_{i+1}) – незавершене виробництво на початок (кінець) періоду, що аналізується, грош. од. [4, с. 153].

Цей коефіцієнт є важливим для оцінки результативності наукових та дослідно-конструкторських робіт, однак він не охоплює наступні етапи інноваційної діяльності – освоєння новації у виробництві, її комерційне виробництво та вихід з інновацією на ринок. Використання коефіцієнта фактичної результативності роботи доцільним є для оцінки її науково-технологічної складової [23, с. 240].

Другий підхід до оцінки ефективності інноваційної діяльності базується на розрахунку показників ефективності інвестицій в інновації. Найбільш ґрунтовно він викладений в роботах С. І. Лихолет [16, с. 9]. Він зазначає, що при аналізі ефективності залучення інновацій в господарський оборот або виборі найбільш раціональних з них слід визначати їх інвестиційну результативність і загальногосподарський вплив з позиції динаміки економічного зростання підприємства [16]. При оцінці інвестиційної результативності інновацій, дослідник акцентує увагу на необхідності

врахування наступних показників: показників ефективності інвестицій в інтелектуальний капітал; збільшення виручки від продаж; рентабельності інвестицій; зростання чистого доходу та збільшення виробітку на одного працівника [16].

В основі цього підходу автор покладає проведення порівняльного аналізу базових економічних показників у сферах НДДКР, маркетингу, фінансів, виробництва і персоналу підприємства до та після реалізації інноваційного проекту [16, с. 176]. Призначення порівняльного аналізу полягає у визначенні співвідношення, в якому зміняться основні показники ефективності господарської діяльності підприємства після реалізації інноваційного проекту. Основу оцінки причинно-наслідкового впливу інноваційного проекту на економічні результати господарської діяльності підприємства формують показники динаміки основного та оборотного капіталу, нематеріальних активів, чистого або нерозподіленого прибутку, виручки від продажу та приросту продуктивності праці. Деякі з пропонованих показників, представлених в дослідженнях науковця можуть бути використані для оцінки фінансової складової ефективності інноваційної діяльності підприємства з огляду на комплементарний зв'язок фінансової та інноваційної складової.

Для забезпечення ефективності інноваційної діяльності ключовим є оптимальне співвідношення між власними і залученими розробками. За коефіцієнтом співвідношення можна зробити висновки про темпи здійснення прикладних досліджень на підприємстві: якщо даний коефіцієнт менший за одиницю, то інноваційна активність підприємства є низькою; значення коефіцієнта, близьке або рівне одиниці, свідчить про середній ступінь активності; в разі перевищення коефіцієнтом одиниці підприємство має високий рівень активності в інноваційній діяльності [25, с. 42].

Отже, дієве управління інноваційною діяльністю підприємства передбачає встановлення та досягнення її ефективності. В цьому контексті доцільним є формування системи показників, що визначатимуть її інтегральну ефективність. До такої системи варто віднести оцінку наступних складових

інтегральної ефективності інноваційної діяльності: маркетингову, виробничу, ресурсну, кадрову, екологічну, соціальну. Такий підхід сприятиме комплексному підходу до оцінки рівня дефективності інноваційної діяльності підприємства.

Висновки до розділу 1

Важливим фактором забезпечення конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських підприємств, невід'ємною та актуальною складовою ведення сучасного аграрного бізнесу, його масштабування є інноваційна діяльність. Ефективне впровадження інноваційної діяльності має відбуватися на системній основі і включати різні рівні продукт, технологічний процес, управлінські рішення тощо.

Дієве управління інноваційною діяльністю підприємства передбачає встановлення та досягнення її ефективності. В цьому контексті доцільним є формування системи показників, що визначатимуть її інтегральну ефективність. До такої системи варто віднести оцінку наступних складових інтегральної ефективності інноваційної діяльності: маркетингову, виробничу, ресурсну, кадрову, екологічну та соціальну. Такий підхід сприятиме комплексному підходу до оцінки рівня ефективності інноваційної діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСП “НАДІЯ”

Практичні аспекти сучасного стану функціонування та оцінку ефективності інноваційної діяльності досліджено на прикладі приватно (орендного) сільськогосподарського підприємства “Надія”. ПОСП “Надія” було створено 31.03.2000 р. за юридичною адресою с. Зарубинці Андрушівського району Житомирської області. Керівником та засновником сільськогосподарського підприємства є Семенюка В. І. До 2020 р. включно підприємство спеціалізувалося на виробництві продукції птахівництва та вирощуванні зернових культур (в 2018 р. в структурі товарної продукції яйця курячі становили 57,9 %). Натомість в 2020 р. в структурі товарної продукції вирощування птиці становило 0,57 %, виробництво яєць 0%. Починаючи з 2021 р. у виробничій програмі сільськогосподарського підприємства відбулися зміни. Нинішню структуру товарної продукції підприємства зображено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Структура товарної продукції ПОСП “Надія”

Вид продукції	2020 р.		2021 р.		2022 р.		В середньому за 3 роки	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Зернові та зернобобові, всього у т. ч.	18232	63,16	25624	77,78	23185	68,87	22347	70,2
пшениця	5460	18,91	4029	12,23	13160	39,09	7550	23,7
кукурудза на зерно	11627	40,28	20352	61,78	9010	26,77	13663	42,9
ячмінь	1145	3,97	1243	3,77	1015	3,01	1134	3,6
Боби сої	6538	22,65	4289	13,02	4699	13,96	5175	16,3
Насіння ріпаку й кользи	3144	10,89	3030	9,20	5782	17,17	3985	12,5
Комбікорми	789	2,73	-	-	-	-	263	0,8
Птиця свійська	164	0,57	-	-	-	-	55	0,2
Разом	28867	100,0	32943	100,0	33666	100,0	31825	100,0

Джерело: розраховано за даними ПОСП “Надія”

Дані свідчать, що підприємство спеціалізується на вирощуванні зернових та зернобобових культур (в середньому за три роки питома вага яких склала 70,2 %).

В асортименті зернових культур переважало вирощування кукурудзи на зерно (42,9%). Водночас в 2022 р. питома вага цієї культури порівняно з 2020 р. скоротилася на 22,5%, що є зрозумілим з огляду на вилучення з виробничої програми підприємства виробництва продукції птахівництва.

Актуальним показником що впливає на ефективність інноваційної діяльності та на формування інвестиційних ресурсів є прибуток. З огляду на вище зазначене доцільно дослідити процес формування операційного та чистого прибутку в умовах ПОСП “Надія”. Важливим фактором дослідження позитивної динаміки фінансового стану сільськогосподарського підприємства є формування сприятливих передумов для розширеного відтворення виробництва. Оцінку динаміки фінансового стану підприємства наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка формування прибутку ПОСП “Надія”

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р., %
Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	18940	24133	28684	151,45
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	11460	15067	24695	в 2 рази
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	7480	9066	3989	53,33
Адміністративні витрати, тис. грн	2809	2153	2328	82,88
Інші операційні витрати, тис. грн	399	970	678	162,41
Прибуток (збиток) від операційної діяльності, тис. грн	4271	5943	983	23,02
Інші фінансові доходи, тис. грн	372	-	-	-
Чистий (збиток) прибуток, тис. грн	4644	5943	983	21,17

Джерело: розраховано за даними звітності ПОСП “Надія”.

Проведені розрахунки свідчать, що попри зростання в 2022 р. виручки від реалізації продукції (на 151,45 %) валовий прибуток скоротився на 53,33 %. Причиною ситуації, що склалася є зростання більш ніж в двічі собівартості реалізованої продукції. Незначне скорочення адміністративних витрат та суттєве зростання операційних витрат обумовило суттєве зменшення фінансового результату(на 76,98 % відповідно). В цілому обсяг чистого прибутку скоротився на 78,73 %. Отже, показники фінансово-економічного стану підприємства свідчать про негативні тенденції обумовлені кризовими

явищами в діяльності агроформування. Тобто, фінансові результати не сприяють розширеному виробництву, залученню інвестицій, що не сприяє ефективній інноваційній діяльності.

В стабільному економічному стані, фінансово-економічному зростанні, масштабуванні бізнесу зацікавлене кожне підприємство. Важливим фактором, що характеризує кінцеві результати та визначає дієвість всієї системи господарювання є ефективність (табл. 2.3). Наразі нагальною проблемою функціонування підприємств сфери агробізнесу вбачається заходи, спрямовані на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, оскільки зростання ефективності діяльності має безпосередній вплив на зростання рівня доходів підприємства та, як наслідок, можливість ведення діяльності на інноваційних засадах.

Таблиця 2.3

Економічна ефективність господарської діяльності ПОСП “Надія”

Показник	Рік			2022 р. до 2020 р., %
	2020	2021	2022	
Отримано валового прибутку, всього, тис. грн, у т.ч. на:	7480	9066	3989	53,33
- 1 га с.-г. угідь, тис. грн	9,35	11,33	4,99	53,33
- 1 середньорічного працівника, тис. грн	257,93	362,64	147,74	53,33
Отримано прибутку (+), збитку (-), всього, тис. грн, у т.ч. на:	4644,0	5943,0	983,0	21,17
- 1 га с.-г. угідь, тис. грн	5,80	7,43	1,23	21,17
- 1 середньорічного працівника, тис. грн	160,14	237,72	36,41	21,17
Рівень рентабельності (збитковості), %	36,30	50,76	19,74	-16,56 п.п
Норма прибутку, %	16,15	17,48	0,28	-15,87 п.п

Джерело: розраховано за результатами звітності ПОСП “Надія”.

Проведене дослідження свідчить про негативні тенденції у функціонуванні підприємства у 2022 р. Показники ефективності господарської діяльності значно знизилися, що обумовлено кризовими процесами, зокрема пандемією короно вірусу, російсько-українською війною та ін. В базовому періоді суттєво зменшилися обсяги валового та чистого прибутку в цілому та з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь та середньорічного працівника. Крім того, рівень рентабельності та норма прибутку зменшилися, відповідно на

16,56 та 15,87 процентних пункти. Тому для подолання кризового стану в господарстві потрібно використовувати більш вдосконалені форми організації виробництва, раціонально використовувати наявні ресурси, впроваджувати комплексну механізацію виробничих процесів і застосовувати нову техніку і технологію.

Використання інновацій в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств обумовлена наявністю відповідного персоналу, оскільки саме працівники здатні ініціювати інноваційні ідеї та впроваджувати їх в практичну діяльність. З огляду на вище зазначене вбачається за доцільне проаналізувати кадровий потенціал ПОСП “Надія” (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Оцінка кадрового потенціалу ПОСП “Надія”

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р.	
				+/-	%
Середньорічна чисельність персоналу, осіб.	29	25	27	-2	93,10
Обсяг виробленої продукції, тис. грн	28867	32943	33666	4799	116,62
Середньорічна вартість основних засобів, тис грн	15602,0	16852,5	14793,5	-808,5	94,80
Вироблено продукції на 1 середньорічного працівника, тис. грн	995,4	1317,7	1246,9	251,5	125,27
Індекс зміни продуктивності праці одного працівника	0,79	1,06	1,00	0,21	-
Фондоозброєність, тис. грн/особу	538,0	674,1	547,9	9,91	101,84
Індекс зміни фондоозброєності одного працівника	0,98	1,23	1	0,02	-

Джерело: розраховано за результатами звітності ПОСП “Надія”.

Проведені розрахунки свідчать, що кадровий потенціал на підприємстві використовується не завжди ефективно. Так, зокрема, за досліджуваний період обсяги виробництва продукції на одного середньорічного працівника зростали не динамічно (в порівнянні з 2021 р. зменшилося на 5,4 %). Подібна ситуація і з фондоозброєністю (в порівнянні з 2021 р. відхилення становило 18,7 %). Водночас попри такі коливання в 2022 р. відбулося зростання вартості кадрового потенціалу на 144,68 %, що є, безумовно позитивною тенденцією.

З метою оцінки ефективності інноваційної діяльності, окрім традиційної методики, доцільно використати метод експертних оцінок, який базується на фахових думках експертів. Відповідно до даної методики оцінку ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства доцільно здійснювати в наступній послідовності: аналіз структури інноваційного потенціалу; виявлення ступеня використання внутрішніх інноваційних можливостей підприємства; оцінка рівня інноваційної активності підприємства [13] (табл. 2.5).

Оцінка елементів інноваційного потенціалу визначатиме інноваційні можливості підприємства. Теорія та практика свідчить, про наступну тенденцію: чим вище рівень використання складових елементів інноваційного потенціалу, тим більше підприємство має конкурентних переваг для здійснення ефективної інноваційної діяльності. Оцінка використання підприємством кожного з елементів інноваційного потенціалу здійснювалася з використанням наступних критеріїв: 0 балів – зовсім не використовується потенціал елемента; 1 бал – низький рівень використання; 2 бали – середній рівень та 3 бали – високий рівень використання потенціалу елемента [13, 24].

Рівень інноваційної активності підприємства було досліджено за допомогою узагальнюючого показника – коефіцієнта інноваційної активності підприємства, розрахунок якого здійснюється за наступною методикою [13]:

$$P_{\text{ін.акт.}} = \sum_{(n)} (P_i * W_i) \quad (2.1),$$

де $P_{\text{ін.акт.}}$ – рівень інноваційної активності підприємства;

P_i – експертна оцінка використання i -того елемента інноваційного потенціалу, бали; W – коефіцієнт вагомості i -того елемента інноваційного потенціалу. Оцінку рівня інноваційної активності підприємств доцільно здійснювати за наступною шкалою: від 0 до 4,0 – низький рівень; від 4,1 – до 8,0 – середній рівень; від 8,1 до 11,55 – високий рівень [13].

Отже, проведені розрахунки засвідчили, що ПОСП “Надія” має середній рівень інноваційної активності – 4,50. Проведене дослідження засвідчило, що в процесі здійснення інноваційної діяльності, на думку експертів, підприємство найбільш дієво використовує наявні маркетингові, кадрові та організаційні

можливості, підсумковий рейтинг становить, відповідно – 0,96, 0,90 та 0,80.

Таблиця 2.5

Експертна оцінка ефективності інноваційної діяльності ПОСП “Надія”

Складові	Параметри	Вага	Бали	Зважена оцінка
Виробничі можливості	1.1. Ступінь використання виробничих потужностей		1	
	1.2. Рівень прогресивності технологій		1	
	1.3. Ступінь гнучкості виробництва		2	
Підсумкова оцінка		0,17	4	0,68
Кадрові можливості	2.1. Кваліфікація персоналу		2	
	2.2. Ступінь готовності персоналу до змін		1	
	2.3. Налагодженість системи мотивації персоналу		1	
	2.4. Креативність, ініціативність кадрів		1	
Підсумкова оцінка		0,18	5	0,90
Науково-технічні можливості	3.1. Рівень витрат на інновації в собівартості товарної продукції		1	
	3.2. Рівень використання розробок		1	
	3.3. Частка інноваційного персоналу у загальній чисельності персоналу		1	
Підсумкова оцінка		0,16	3	0,48
Маркетингові можливості	4.1. Ефективність використання каналів розподілу		2	
	4.2. Гнучкість цінової політики		1	
	4.3. Рівень використання реклами		1	
	4.4. Ефективність системи збуту		2	
Підсумкова оцінка		0,16	6	0,96
Організаційні можливості	5.1. Ступінь інноваційності організаційної структури		1	
	5.2. Відповідність бізнес-культури інноваційному розвитку підприємства		1	
	5.3. Рівень компетенції менеджменту		2	
	5.4. Сучасність інформаційного забезпечення		1	
Підсумкова оцінка		0,16	5	0,80
Фінансові можливості	6.1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності		1	
	6.2. Коефіцієнт швидкої ліквідності		1	
	6.3. Коефіцієнт загальної ліквідності		1	
	6.4. Фінансова стійкість підприємства		1	
Підсумкова оцінка		0,17	4	0,68
Рівень інноваційної активності підприємства				4,50

Джерело: власні дослідження на основі методики [13].

Водночас не достатньо ефективно використовує виробничі, фінансові та

науково-технічні можливості (підсумковий рейтинг відповідно становить: 0,68, 0,68 та 0,48). Результати оцінки стану елементів інноваційного потенціалу будуть використані в частині розробки комплексу заходів, спрямованих на обґрунтування ефективної інноваційної діяльності підприємства.

Кращому аналізу інвестиційної діяльності ПОСП “Надія” сприятиме визначення загальної оцінки інвестиційної діяльності за даними його фінансової звітності, зокрема, показниками обсягів і структурних змін у цій діяльності протягом аналізованого періоду (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка показників ефективності інвестиційної діяльності в умовах
ПОСП “Надія”, тис. грн**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до 2021 р.
Обсяг капітальних інвестицій	247	247	247	100,0
Інвестиції в основний капітал	109	109	109	100,0
Чистий прибуток	4644	5943	983	21,17
Обсяг капітальних інвестицій на одиницю чистого прибутку	0,053	0,041	0,251	в 4,7 рази

Джерело: розраховано за даними звітності ПОСП “Надія”

Дані таблиці свідчать, що інвестиційна діяльність на підприємстві протягом досліджуваного періоду практично не зазнала змін. Так, зокрема, обсяги здійснених інвестицій в 2020-2022 рр. залишилися на тому ж самому рівні (247 тис. грн). При цьому всі кошти були спрямовані у капітальні інвестиції і не мали тенденції до зростання. Водночас зростання в 4,7 рази обсягів капітальних інвестицій на одиницю чистого прибутку не є свідченням ефективності інвестиційної діяльності, а обумовлені суттєвим зменшенням у 2022 р. чистого прибутку (на 78,83 % відповідно).

Ефективність інвестиційної діяльності є визначальним фактором, що впливає на інноваційну активність, оскільки такий зв'язок є комплементарний. Динаміку показників інноваційної активності ПОСП “Надія” наведено в додатку Б. Дані свідчать, що протягом досліджуваного періоду дещо пожвавилися показники впровадження нової продукції, натомість освоєння нової техніки значно скоротилося (коефіцієнт освоєння нової техніки в 2022 р.

порівняно з 2020 р. зменшився на 0,442 рази). Намітилися позитивні тенденції щодо зростання витрат на інноваційну діяльність та збільшення обсягу реалізованої інноваційної продукції на одного працюючого. Крім того, спостерігається стійка динаміка зростання коефіцієнта інноваційної продукції загальному обсязі реалізованої продукції. Показники формування статей балансу підприємства наведено в додатку Б.

Отже, проаналізувавши всі вище наведені показники можна зробити висновок, що ПОСП “Надія” протягом досліджуваного періоду не достатньо запроваджували інновації в практичну діяльність. З метою стабілізації сільськогосподарського виробництва слід створити більш сприятливі умови для інноваційної діяльності, а саме створити інноваційну структуру управління підприємства, запроваджувати інноваційно-інвестиційні програми, забезпечувати новою сільськогосподарською технікою шляхом втілення в життя вище сказаних проєктів.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження засвідчило, що ПОСП “Надія” має середній рівень інноваційної активності – 4,50. В процесі здійснення інноваційної діяльності підприємство найбільш дієво використовувало наявні маркетингові, кадрові та організаційні можливості, підсумковий рейтинг становить, відповідно – 0,96, 0,90 та 0,80. Водночас не достатньо ефективно використовує виробничі, фінансові та науково-технічні можливості (підсумковий рейтинг відповідно становить: 0,68, 0,68 та 0,48).

Ефективність інвестиційної діяльності на підприємстві протягом досліджуваного періоду практично не зазнала змін. Так, зокрема, обсяги здійснених інвестицій в 2020-2022 рр. залишилися на тому ж самому рівні (247 тис. грн). При цьому всі кошти були спрямовані у капітальні інвестиції і не мали тенденції до зростання. Водночас зростання в 4,7 рази обсягів капітальних інвестицій на одиницю чистого прибутку не є свідченням ефективності інвестиційної діяльності, а обумовлені суттєвим зменшенням у 2022 р. чистого прибутку (на 78,83 % відповідно).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ АГРОБІЗНЕСУ

Управління ефективністю інноваційною діяльністю підприємства з метою досягнення масштабування, стабільності та стратегічного розвитку має бути неперервним, цілеспрямованим та систематичним. З огляду на вище зазначене на рівні підприємства доцільно виокремити наступні основні напрями удосконалення системи управління інноваційною діяльністю:

- 1) розробка та імплементація інноваційної стратегії підприємства;
- 2) дотримання системного підходу в процесі впровадження модернізації та технічного переоснащення виробництва, впровадження на постійній основі унікальних та інтелектуальних технологій;
- 3) пошук джерел інвестування інноваційної діяльності;
- 5) фінансування інноваційних розробок та імплементація інноваційних бізнес-проектів;
- 6) впровадження нових, прогресивних форм організації праці, формування ефективної системи мотивації інноваційної діяльності;
- 7) інвестування в розвиток персоналу, формування та збереження інтелектуального капіталу підприємства тощо [18].

Здійснення ефективної інноваційної діяльності підприємства, забезпечення його конкурентних переваг можливе на системних засадах та у коеволюційному зв'язку з удосконаленням систему управління інноваційною діяльністю. Тобто, заходи, спрямовані на забезпечення ефективної інноваційної діяльності мають стати ключовою складовою інноваційної стратегії.

Проведений аналіз ефективності інноваційної діяльності ПОСП “Надія” дозволив обґрунтувати та виявити фактори впливу на формування інноваційного потенціалу, з метою прийняти оптимальних рішень в процесі побудови інноваційного процесу на підприємстві. З огляду на вище зазначене систематизовано добір та розроблений перелік найбільш значимих

факторів інноваційного потенціалу, що гальмують, або стимулюють інноваційний процес на підприємстві (Дадаток В).

З огляду на активізацію ефективності інноваційної діяльності пріоритетними напрямками здійснення інновацій є: використання енергозберігаючих технологій виробництва продукції; впровадження нових технологічних карт вирощування культур; впровадження біотехнологій; застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту, очистки і зберігання продукції; застосування екологічних інновацій, які відповідно дають змогу збільшити врожайність, продуктивність, мінімізувати втрати та забезпечити безпеку навколишнього середовища [19] (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Напрями запровадження інновацій у галузі рослинництва

Джерело: адаптовано [19].

В системі інновацій в галузі рослинництва особливе значення наразі відіграє точне землеробство та інтеграція геоінформаційних технологій. Доцільним є впровадження методів точного землеробства, такі як датчики ґрунту, системи моніторингу погоди та автоматизоване зрошення, щоб оптимізувати використання ресурсів і збільшити врожайність. При цьому важливо збирати дані в реальному часі та приймати обґрунтовані рішення щодо посадки, внесення добрив і збирання врожаю.

Інноваційним рішенням є впровадження вертикального землеробства: Важливим є можливість використання методів вертикального землеробства, таких як гідропоніка або аеропоніка, щоб максимально використовувати простір і цілорічний урожай. Вертикальне землеробство може забезпечити вищі врожаї при меншій площі, зменшити споживання води та мінімізувати вплив погодних умов що набуває особливої актуальності з огляду на російсько-українську війну.

Одним з пріоритетних напрямів впровадження інновацій є використання в сільському господарстві дронів з метою моніторингу та управління посівами. Доцільно використовувати дрони, оснащені камерами та датчиками високої роздільної здатності, щоб контролювати стан посівів, виявляти зараження шкідниками та оцінювати польові умови. Крім того, актуальним є використання дронів для точного внесення добрив або пестицидів, зменшуючи потребу в ручній праці та мінімізуючи вплив на навколишнє середовище.

З-поміж інновацій в галузі рослинництва особливої актуальності набуває виробництво продуктів з доданою вартістю та диверсифікація діяльності. Доцільним вбачається виробництво продукції з доданою вартістю на базі існуючих культур, таких як оброблені харчові продукти, органічні продукти або спеціальні продукти. Диверсифікація ринкової ніші може створити додаткові потоки доходів і підвищити загальну прибутковість підприємства.

Впроваджуючи інновації в господарську діяльність сільськогосподарських підприємств варто кожне нововведення оцінювати, виходячи з конкретних потреб, ресурсів і цілей підприємства. При цьому

визначальне значення має розрахунок ефективності запровадження інноваційних рішень.

З огляду на вищезазначене доцільно обґрунтувати пропозиції з метою запровадження інноваційних рішень для сільськогосподарського підприємства “Надія”. З метою підвищення продуктивності, прибутковості та стійкості ПОСП рекомендовано впровадити біологічну інновацію – вирощування озимого тритикале за органічною технологією виробництва.

Ведення сільського господарства органічним методом набуло поширення більше ніж у 120 країнах світу. При цьому, спостерігається тенденція до подальшого значного збільшення виробництва екологічно чистої продукції. Наразі у світі понад 800 тис. господарств, які спеціалізуються на виробництві органічної продукції. Найбільша частина цих господарств розташована на території Австралії та Океанії – 39 %, Європі – 21 % та Південної Америки – 20 % (додаток Г). Враховуючи світові тенденції, Україна повинна стати основним виробником екологічно чистої продукції, оскільки для цього існують всі необхідні передумови. За даними Федерації органічного руху України, сучасний внутрішній споживчий ринок сертифікованих органічних продуктів в Україні почав розвиватись з 2006 р. і має тенденцію до зростання [32] (додаток Д).

Налагодження ефективної системи виробництва і реалізації органічної продукції вимагає додаткових витрат на її збут, що включаються у повну собівартість. Для переходу до інноваційної моделі розвитку, стабільної господарської діяльності ПОСП “Надія”, переоснащення виробництва, а також поліпшення якості продукції та підвищення її конкурентоспроможності, підприємству необхідно залучити інвестиційні кошти та впроваджувати перспективні інноваційні рішення. У цьому контексті безперечний інтерес викликає озиме тритикале, оскільки воно містить 10-28 % білка, є високопоживним і найчастіше використовується для приготування комбікормів, брикетів, гранул і трав'яного борошна. Крім того, борошно з цієї культури придатне для приготування високої якості печива і тортів, випікання

хліба, який рекомендується для споживання людям, які хворіють на діабет, або мають схильність до ожиріння [5, с. 14–15].

Пропонуються до використання інноваційні розробки Інженерно-технологічного інституту «Біотехніка» НААН (м. Одеса): *інноваційна технологія застосування біозасобів у вирощуванні ярих зернових культур (пшениці, жита, тритикале, проса)*. Зміст інновації: технологія застосування біозасобів – фунгіцидів, інсектицидів, трихограми, родентицидів, бактеріальних добрив при вирощуванні ярих зернових культур. Зниження на 50-60 % ушкодження рослин хворобами; збільшення врожайності на 14-27 %; зменшення витрат мінеральних азотно-фосфорних добрив на 40-60 %; зменшення витрат на вирощування на 25-30 %, тому річний економічний ефект у порівнянні з кращими аналогами країни – 2250 грн/га; одержання екологічно чистої продукції. В додатку Е наведено основні складові технології вирощування озимого тритикале за традиційної (удосконаленої) технології, органічної та за контроль була взята технологія без захисту.

В результаті проведених досліджень та здійснених відповідних розрахунків було визначено та проаналізовано розмір та структуру собівартості озимого тритикале на основі розроблених технологічних карт (додатки Є –З). В табл. 3.1 наведено склад та питому вагу кожного елемента матеріально-грошових витрат, понесених на виробництво досліджуваної культури за різних технологій вирощування. Для вивчення був обраний сорт озимого тритикале Обрій Миронівський.

Під час виробництва передбачалось застосування різних варіантів удобрення та систем захисту, які накладались на досліджуваний сорт. Найвищою матеріаломісткістю характеризується традиційна удосконалена технологія вирощування, оскільки питома вага прямих матеріальних витрат склала 82,8 %, з них: вартість насіння – 11,1 %, мінеральних добрив – 28,2 %, засобів захисту – 15,6 %, паливо-мастильних матеріалів – 21,0 %, амортизація, поточний ремонт та технічне обслуговування – 7,0 %. Важливим аспектом у формуванні витрат є врахування прямих витрати на оплату праці, що за

органічного агровиробництва на 0,9 % вищі ніж за традиційної технології і становлять 2,9 %. Такі витрати цілком обґрунтовані, оскільки є стимулом матеріального заохочення для працівників, які займаються вирощуванням екологічно чистої продукції.

Таблиця 3.1

Склад і структура витрат на вирощування тритикале озимого в умовах ПОСП “Надія” за різних технологій виробництва

Елементи витрат	Контроль (без захисту)		Традиційна удосконалена		Органічна	
	грн	%	грн	%	грн	%
Матеріально-грошові витрати, всього, у т. ч.:	6868,93	100,0	8668,29	100,0	5192,53	100,0
1. Прямі матеріальні витрати, з них	5567,00	80,0	7180,50	82,8	4244,85	74,9
- насіння	966,00	13,9	966,00	11,1	966	17,0
- добрива (органічні та мінеральні)	2448,00	35,2	2448,00	28,2	486*	8,6
- засоби захисту	-	-	1344,00	15,5	317,85	5,6
- пально-мастильні матеріали	1552,50	22,3	1822,50	21,0	1800	31,8
- амортизація	225,00	3,2	225,00	2,6	300	5,3
- поточний ремонт	375,00	5,4	375,00	4,4	375	6,6
2. Прямі витрати на оплату праці	115,20	1,7	171,45	2,0	110,1	2,9
3. Загальновиробничі витрати	855,26	12,3	882,24	10,2	576,45	15,3
4. Інші витрати	331,47	6,0	434,10	5,0	261,13	6,9

* – вартість насіння олійної редьки
Джерело: власне опрацювання

За результатами дослідження встановлено, що сорт, рівень мінерального та органічного живлення, обробка насіння перед посівом, обрана система захисту від шкідників та бур'янів є визначальними чинниками рівня урожайності озимого тритикале. Найбільшу зернову продуктивність рослини сформували у варіанті застосування протруйників Кінто Дуо, КС (1,6 л/т) + Агат 25-К, ПА (0,04 кг/т) + Регоплант (0,25 л/т) за традиційною удосконаленою технологією вирощування. Проте захист від шкочинних організмів за вище вказаної технології здебільшого здійснюється хімічними засобами, що часто призводить до зміни структури та функцій природних популяцій, і як наслідок – може порушувати стійку агроєкосистему. Тому було досліджено різні

системи захисту озимого тритикале. Біологічні препарати Агат 25-К, ПА та Біосил, якими здійснювалась обробка насіння та обприскування посівів за органічного землеробства також мали позитивну дію на рослини озимого тритикале, сприяли підвищенню хворобостійкості та відповідно врожайності в середньому 2,77 та 2,88 т/га. Таким чином застосування біологічних препаратів, які мають природний механізм дії у захисті рослин від розвитку мікозів є технологічно доцільним та економічно виправданим.

В табл. 3.2 наведено основні показники, які характеризують ефективність вирощування озимого тритикале за різних технологій. Проте, для розрахунку валового прибутку від реалізації та рівня рентабельності необхідно враховувати витрати, пов'язані зі збутом продукції.

Таблиця 3.2

Економічна ефективність вирощування тритикале озимого в умовах ПОСП “Надія” за різних технологій виробництва

Показник	Контроль (без захисту)	Традиційна удосконалена	Органічна
Урожайність, т/га	2,18	4,11	2,88
Затрати праці, люд.-год /ц	0,51	0,50	0,33
Матеріально-грошові витрати, грн/га	6868,93	8668,29	5192,53
Виробнича собівартість 1 т, грн	4150,88	3109,07	2802,96
Повна собівартість 1 т, грн	4357,5	3140,16	2942,1
Валовий прибуток, грн/т	3172,5	4789,84	5763,4
Рівень рентабельності виробництва, %	72,80	152,5	195,89
Рентабельність продажу, %	21,1	48,8	58,4

Джерело: власне опрацювання

За умов органічного виробництва вартість сертифікації та контролю за якістю продукції включаються в повну собівартість. Але рівень ціни для реалізації органічної продукції, враховуючи її унікальні властивості та екологічну чистоту є як правило на 15-30% вище, ніж середня реалізаційна ціна на звичайну продукцію. Проведені розрахунки свідчать про те, що найвищою економічною ефективністю характеризується органічна технологія вирощування озимого тритикале сорту Обрій Миронівський, оскільки за різної реалізаційної ціни отримано валового прибутку 5763,4 грн/т, при цьому рівень рентабельності складає 195,89%. Найнижчою результативністю характеризується технологія без захисту (контроль), де рівень прибутковості

склав 72,80 %.

При аналізі рівня рентабельності продажу озимого тритикале визначено, що найвищою ціною конкурентоспроможністю характеризується продукція, яка вирощена за органічною технологією. Рентабельність продажу склала 58,4%, що означає, якщо ціна на продукцію буде зменшена навіть на 58,4 % ПОСП “Надія”, яке планує вирощувати озиме тритикале за вище вказаною технологією досягне рівня беззбитковості виробництва. Крім того, наразі зростає чисельність споживачів які надають перевагу саме органічній продукції, що сприятиме зростанню прибутковості виробництва та масштабуванню бізнесу. З метою доцільності впровадження органічної технології вирощування тритикале у виробничу програму ПОСП “Надія” доцільно розглянути прогностні показники його діяльності та інноваційної активності (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Прогноз основних показників діяльності та інноваційної активності ПОСП “Надія” після впровадження інноваційного технології, 2022-2027 рр.

Показник	2022 р. (факт)	Прогноз				2027 р. до 2022 р., %
		2024 р.	2025 р.	2026 р.	2027 р.	
Дохід (виручка) від реалізації продукції, тис.грн	28684	37002	45894	57368	65973	2,3 рази
Власний капітал, тис. грн	33754	43542	54006	67508	70822	2,1 рази
Чистий прибуток, тис.грн	983	1298	1573	1966	2261	2,3 рази
Коефіцієнт інноваційної продукції загальному обсязі реалізованої продукції	0,17	0,20	0,27	0,32	0,36	0,19 п.
Коефіцієнт прибутковості інноваційної діяльності	0,35	0,42	0,56	0,67	0,76	0,41 п

Джерело: власні дослідження

Представлений в таблиці розрахунок економічної ефективності свідчить про перспективність імплементації даної стратегії в діяльність сільськогосподарського підприємства, оскільки прогнозовані фінансові результати мають тенденцію до зростання. Крім того, суттєві позитивні зміни прогнозуються в частині зростання коефіцієнта інноваційної продукції

загальному обсязі реалізованої продукції та коефіцієнта прибутковості інноваційної діяльності.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що існуюче обмеження виробничих ресурсів в аграрній сфері об'єктивно потребує підвищення економічної ефективності виробництва. Досвід високорозвинутих країн свідчить, що рушійною силою економічного зростання галузі рослинництва є розвиток інноваційних високопродуктивних технологій.

Висновки до розділу 3

З метою підвищення продуктивності, прибутковості та стійкості в умовах ПОСП “Надія” рекомендовано впровадити біологічну інновацію – вирощування озимого тритикале за органічною технологією виробництва. Дана технологія є найбільш ефективною, оскільки дозволяє отримати валовий прибуток в розмірі 5763,4 грн/т, при цьому рівень рентабельності складатиме 195,89%. Крім того, прогнозований рівень рентабельності продажу озимого тритикале, відповідно до використання органічної технології, становить 58,4 %, що свідчить про найвищу цінову конкурентоспроможність продукції, вирощеною за цією технологією.

Доцільність впровадження органічної технології вирощування тритикале у виробничу програму ПОСП “Надія” є цілком очевидною. Розрахунок показників економічної ефективності свідчить про перспективність імплементації даної стратегії в діяльність сільськогосподарського підприємства, оскільки прогнозовані фінансові результати мають стабільну тенденцію до зростання. Крім того, суттєві позитивні зміни прогнозуються в частині зростання коефіцієнта інноваційної продукції загальному обсязі реалізованої продукції та коефіцієнта прибутковості інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

Важливим фактором забезпечення конкурентних переваг вітчизняних сільськогосподарських підприємств, невід'ємною та актуальною складовою ведення сучасного аграрного бізнесу, його масштабування є інноваційна діяльність. Ефективне впровадження інноваційної діяльності має відбуватися на системній основі і включати різні рівні: продукт, технологічний процес, управлінські рішення тощо.

Дієве управління інноваційною діяльністю підприємства передбачає встановлення та досягнення її ефективності. В цьому контексті доцільним є формування системи показників, що визначатимуть її інтегральну ефективність. До такої системи варто віднести оцінку наступних складових інтегральної ефективності інноваційної діяльності: маркетингову, виробничу, ресурсну, кадрову, екологічну та соціальну. Такий підхід сприятиме комплексному підходу до оцінки рівня ефективності інноваційної діяльності підприємства.

Важливим фактором позитивної динаміки фінансового стану сільськогосподарського підприємства є формування сприятливих передумов для розширеного відтворення виробництва. Проведене дослідження засвідчило, що попри зростання в 2022 р. виручки від реалізації продукції (на 151,45 %) валовий прибуток скоротився на 53,33 %. В цілому обсяг чистого прибутку скоротився на 78,73 %. Отже, показники фінансово-економічного стану підприємства свідчать про негативні тенденції обумовлені кризовими явищами в діяльності агроформування. Тобто, фінансові результати не сприяють розширеному виробництву, залученню інвестицій, що не сприяє ефективній інноваційній діяльності.

Проведене дослідження свідчить про негативні тенденції у функціонуванні підприємства у 2022 р. Показники ефективності господарської діяльності значно знизилися, що обумовлено кризовими процесами, зокрема пандемією короно вірусу, російсько-українською війною та ін. В базовому періоді суттєво зменшилися обсяги валового та чистого прибутку в цілому та з

розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь та середньорічного працівника. Крім того, рівень рентабельності та норма прибутку зменшилися, відповідно на 16,56 та 15,87 процентних пункти.

Використання інновацій в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств обумовлена наявністю відповідного персоналу, оскільки саме працівники здатні ініціювати інноваційні ідеї та впроваджувати їх в практичну діяльність. Проведений аналіз свідчать, що кадровий потенціал на підприємстві використовується не завжди ефективно. Так, зокрема, за досліджуваний період обсяги виробництва продукції на одного середньорічного працівника зростали не динамічно (в порівнянні з 2021 р. зменшилося на 5,4 %). Подібна ситуація і з фондоозброєністю (в порівнянні з 2021 р. відхилення становило 18,7 %). Водночас попри такі коливання в 2022 р. відбулося зростання вартості кадрового потенціалу на 144,68 %, що є, безумовно позитивною тенденцією.

Проведене дослідження засвідчило, що ПОСП “Надія” має середній рівень інноваційної активності – 4,50. В процесі здійснення інноваційної діяльності підприємство найбільш дієво використовувало наявні маркетингові, кадрові та організаційні можливості, підсумковий рейтинг становить, відповідно – 0,96, 0,90 та 0,80. Водночас не достатньо ефективно використовує виробничі, фінансові та науково-технічні можливості (підсумковий рейтинг відповідно становить: 0,68, 0,68 та 0,48).

Ефективність інвестиційної діяльності на підприємстві протягом досліджуваного періоду практично не зазнала змін. Так, зокрема, обсяги здійснених інвестицій в 2020-2022 рр. залишилися на тому ж самому рівні (247 тис. грн). При цьому всі кошти були спрямовані у капітальні інвестиції і не мали тенденції до зростання. Водночас зростання в 4,7 рази обсягів капітальних інвестицій на одиницю чистого прибутку не є свідченням ефективності інвестиційної діяльності, а обумовлені суттєвим зменшенням у 2022 р. чистого прибутку (на 78,83 % відповідно).

Систематизовано добір та розроблений перелік найбільш значимих

факторів інноваційного потенціалу, що гальмують, або стимулюють інноваційний процес на підприємстві. Так, зокрема, з-поміж стримуючих факторів суттєве значення належать економіко-технологічним, а саме: зношеність матеріальної-технічної бази; домінування інтересів поточного виробництва; неможливість одержання комерційних кредитів у зв'язку з високими кредитними ставками. Натомість сприятливими факторами є: цільове державне фінансування інноваційних проєктів; державна підтримка розвитку інновацій в сільському господарстві, достатнє матеріально-технічне забезпечення впровадження інноваційних технологій тощо.

З огляду на активізацію ефективності інноваційної діяльності пріоритетними напрямками здійснення інновацій в аграрній сфері є: точне землеробство, використання геоінформаційних технологій, вирощування нових сортів культур, в т. ч. органічних тощо. З метою підвищення продуктивності, прибутковості та стійкості в умовах ПОСП “Надія” рекомендовано впровадити біологічну інновацію – вирощування озимого тритикале за органічною технологією виробництва. Дана технологія є найбільш ефективною, оскільки дозволяє отримати валовий прибуток в розмірі 5763,4 грн/т, при цьому рівень рентабельності складатиме 195,89%. Крім того, прогнозований рівень рентабельності продажу озимого тритикале, відповідно до використання органічної технології, становить 58,4 %, що свідчить про найвищу цінову конкурентоспроможність продукції, вирощеною за цією технологією.

Доцільність впровадження органічної технології вирощування тритикале у виробничу програму ПОСП “Надія” є цілком очевидною. Розрахунок показників економічної ефективності свідчить про перспективність імплементації даної стратегії в діяльність сільськогосподарського підприємства, оскільки прогнозовані фінансові результати мають стабільну тенденцію до зростання. Крім того, суттєві позитивні зміни прогнозуються в частині зростання коефіцієнта інноваційної продукції загальному обсязі реалізованої продукції та коефіцієнта прибутковості інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апопій В. В., Система регулювання внутрішньої торгівлі України: монографія, за ред. В. В. Апопія та ін., Академвидав, Київ 2012. 420 с.
2. Баришевська І. В., Малишенко Ю. Г., Склева К. В., Інноваційна стратегія підприємства як джерело його конкурентних переваг. *Modern Economics*. 2018. № 11. С. 152–162.
3. Безус А. М., Шафранова К. В., Безус П. І., Роль інноваційного розвитку у стійкості підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018 № 8. С. 22–25. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6039&i=4>
4. Братанич М. В., Полозова Т. В., Визначення сутності економічної ефективності та класифікація її видів. *Економіка промисловості*. 2017. № 4. С. 153–155.
5. Білітюк А.П. Вирощування інтенсивних агроценозів тритикале в Західних областях України, Київ 2006, 425 с.
6. Василенко В. О., Шматько В. Г., Інноваційний менеджмент: навч. посіб., 3-є вид., вип. та доп., Центр навчальної літератури, Київ. 2005. 440 с.
7. Гриньов А. В., Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління, ВД «ІНЖЕК», Харків 2015. 325 с.
8. Денисенко М. П. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні. *Проблеми науки*, 2007. № 6. С. 11–22.
9. Дубовик Ілля Оцінка ефективності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Фінансове забезпечення економіки : матеріали VII науково-практичної студентської конференції*, 07 червня 2023 р. Житомир : Поліський університет. 2023. Ч. 1. С. 18-21.
10. Спіфанова І. Ю., Управління інноваційною діяльністю промислових підприємств: теоретико-методологічні аспекти фінансового забезпечення: монографія, ВНТУ, Вінниця 2019. 384 с.
11. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник, Кондор: Київ. 2006. 356 с.

12. Захаркін О. О., Інноваційна діяльність підприємства: теоретичний аспект. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 274–280
13. Інноваційний розвиток підприємства. навч. посіб. / За ред. П. П. Микитюка. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.
14. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб., КНЕУ, Київ 2003, 128 с.
15. Костевко В. І. Методологічні питання оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2012. № 698. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085>
16. Лихолет С. І. Сучасні підходи оцінки ефективності економічного стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 1. С. 9–14. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2016/4.pdf
17. Лященко О. В. Проблеми оцінки ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2 (20). С. 1–5.
18. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навч. посіб., ЦУЛ, Київ. 2014. 471 с.
19. Петренко Л. А. Інновації в рослинництві: актуальні напрями та показники ефективності впровадження // *Агросвіт*. № 4. 2019. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/4_2019/7.pdf
20. Санто Б. Інновация как средство экономического развития: пер. с венг., Прогресс, 1990. 295 с.
21. Саблук П. Т. Стратегічні напрями аграрних реформ – перехід на інноваційну модель розвитку. *Економіка АПК*. 2002. № 12. С. 8–16.
22. Скрипко Т. О. Інноваційний менеджмент: підручник. Знання, Київ 2011. 423 с.
23. Товт Т. Й., Методичні підходи до визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*.

2010. Вип. 20.11. С. 240-255.

24. Управління інноваціями на основі розвитку партнерських відносин підприємства: монографія / В. В. Стадник, Ю. О. Головчук. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 232 с.

25. Харів П. С., Собко О. М. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону, ТАНГ, Тернопіль. 2013. 180 с.

26. Черненко О.В., Нечитайло С.Д. Формування ефективної інноваційної політики підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/55.pdf

27. Чорна М. В., Глухова С. В., Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств: монографія. ХДУХТ. Харків, 2012. 325 с.

28. Чухрай Н. І. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві, КОНДОР, Київ. 2016. 398 с.

29. Шацкова Л. П., Котова М. В., Особливості організації та здійснення інноваційної діяльності підприємства: *Економіка: реалії часу і перспективи*. матеріали II міжнар. наук.-практ. конф., ОНПУ, Одеса. 2015. Т.1. С. 249–253.

30. Швець Т. В., Дубовик І. В. Теоретико-методичні основи забезпечення ефективності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. *Наукові читання – 2023: зб. наукових праць працівників, докторантів, аспірантів та молодих вчених ННІ менеджменту, бізнесу і права Поліського національного університету*. Житомир: Поліський національний університет, 2023. С. 146–150.

31. Шумпетер Й. А., Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры): пер. с нем., Прогресс, 1982. 863 с.

32. Що нам дає органічне виробництво? URL: <http://www.organic.com.ua/uk/news/315-press-conference>. Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf.

33. Язлюк Б., Бутов А., Костецький В. Теоретичні основи сутності й змісту інновацій та інноваційної діяльності. *Галицький економічний вісник*, 2012. № 6 (39). URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/60790754.pdf>